„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком, недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф.
на по године . . . . . 7 „
на четврт године . . . . . 3 „ 50 н.
на 1 месец . . . . . 1 „ 20 н.
За Србију
(у сребру.)
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин.
на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте сваких ситних слова, а за жиг се плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВИ“ у Нови Сад у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 новчића у књижари браће М. Поповића.

БРОЈ 162. У НОВОМЕ САДУ, У НЕДЕЉУ 15. (27.) ОКТОБРА 1878. ГОДИНА XIII.

ПРИЛИКЕ СА НЕПРИЛИКА.

Гроф Андраши који је својом источном политиком изазвао толику забуну у уставном животу ове монархије, кад би осећао довољно самопрегоревања, требало би, ако ништа друго, бар толико сажалења да имаде с овом државом, па да својевољно одступи са свога места. Тако би се рашчистио ваздух, свет би одахнуо и тад би се могло приступити у обе половине ове царевине — образовању парламентарне владе Гроф Андраши, кад је оно у делегацијама тражио, да му се одобри зајам од 60 милијона, поткрепио је тај свој захтев уверавањем, да ће мир очуван бити. Додао је шта више, да својом главом добар стоји за тај мир, ако му се само тих 60 милијона одобре. То се учинило, ал мир није очуван. У поносној Босни и кршној Херцеговини на хиљаде крвавих глава могу посведочити то. Но ако Андраши са својим дипломатским погледом крај свих тих жртава не увиђа, да његова политика није политика мира и благослова, то би га у томе могао обавестити енглески државник Норткот, који у својој последњој изјави отворено вели, како још ни данас није искључена могућност енглеско-руског рата. Узме ли се пак на око, да је тај рат могућан због тога, што Руси неће да напусте Бугарску и Румелију, него још непрестанце стражу чувају пред Цариградом, узме ли се на ум, да Руси то чине под изговором и с позивом на аустро-угарску окупацију Босне и Херцеговине, и да ће то погледом на ту окупацију у будуће све оправданије чинити моћи, узме ли се све то на ум — онда јасно излази, да јамчевина Андрашијева својом главом на рамени за очување светског и аустро-угарског мира не вреди много.

Пак крај свега тога не захтева се данас од њега, да сам себе у понор и смрт баци за спасење државе, коју он заступа. Јавно мнење задовољило би се, кад би Андраши својевољно одступио са свога места. Сами Мађари, његови земљаци, којима је највећма на жао учинио својим походом у Босну, уверавају, да би у том случају мирно могао у закутку своје последње дане провести, јер се Мађар „мртвом човеку“ не свети. Остали пак народи, именито словенски, у овој монархији млого су питомији, па ни они не би захтевали да своју каваљерску реч пред делегацијама задату одржи, и задовољили би се са простим одступом Андрашијевим са министарске му столице.

Томе би пак крајње време било. Усиљавањем грофа Андрашија, да се по сваку цену одржи на овоме месту, што се види из напрезања му, да у силу Бога докаже доброту своје политике, тим усиљавањем ствара се у читавом уставном животу ове монархије права збрка и вртлог, из ког се никако извити не може. Крај Андрашија на балплацу и због њега не могу се у Будим-Пешти и Вечу да образују парламентарне владе. Истина, на угарском сабору биће по свој прилици нешто погоднији, јер је теребешки гроф од мађарске крви, а „крв није вода“. У Бечу пак, ту се много не обзире на њ, као што се то из конференције посланичке код Претиса и из адресе напредњачког клуба видети може.

По тим појавама парламентарним ситуација с оне стране Лигаве довољно се разбистрила. Јасно излази на видик, да Претисово министарство нема изгледа, да ће моћи рачунати на потпору уставоверне странке, а то с тога, што је тако министарство вољно, да и на даље подупире источну политику грофа Андрашија. Отуда се већ сада распростире глас, да је пао изглед за Претисово министарство, да ће провизоријум овај још дуже потрајати, јер ће се ново министарство тек после делегација да склопи.

У Угарској, као што рекосмо, можда ће погоднији бити према грофу Андрашију, То се за сада чини по томе, што се приликом првог гласања на угарском сабору показала већина такозване либералне странке. Гици је као кандидат те странке изабран за саборског претседника. Но тај први оглед не може још јемчити Тиси, да ће коначну парламентарну победу одржати. Мађарски је народ из дна душе противан Андрашијевој политици, која је ову монархију у Босну одвела. Опозиција је сложна и одлучна у отпору свом противу Тисе, који брани и заступа ту политику. Многи члан либералне странке, који је гласао за Гиција, промислиће се добро, пре него што пред народом својим даде благослова свога за продужење досадање источне политике. Тиса би могао рачунати на већину у сабору, кад би се одкинуо од Андрашија и његове несретне политике. Тиса то неће, него је подузео, да је својим раменима подупре. С тога је сумњиво, хоће ли му то поћи за руком и неће ли баш због тога сурвати се. Но ако би и сретан био, те одржао победу, још из тога не би сљедовало, да ће заклонити тиме грофа Андрашија.

Бечко државно веће, где је министарска криза настанула тек усљед кризе у Угарској и која се сматрала као нузгредна, може у овај мах да одлучи .Дуалистички устав ове монархије, то је зграда вештачки склопљена. Извади један важнији камен, па ће се сва зграда од себе почети рушити. Падне ли коцка против Андрашија у бечком државном већу, онда га ни његови мађарски земљаци у Будим-Пешти од пада не спасоше.

И тако доживесмо у овој двојној монархији, да се уставан међан дели, да се борба против главног јунака — Андрашија — води, а тог јунака на попришту нема. У саборима у Бечу и Будим-Пешти ломи се погача не толико над Претисом и Тисом, колико над Андрашијем. Претис и Тиса долазе овде само за то под пушкомет што су се подухватили, да бране Андрашија, који је толико каваљер, да их пушта у очајну ватру, нека му ма и опрљених прстију за њ кестење изваде.

Еда ли су таке појаве кадре, да подрже уставност, и то нарочито дуалистичку уставност у овој монархији, о томе нека бере бригу онај, који је ту уставност створио. За теребешког грофа стоји толико, да се он не предаје, док је њему на рамени главе, да жив и својевољно не уступа свога места, са којег му се толико омилило, да државним бродом овим тако дилетантски управља.

АДРЕСА НАПРЕДЊАЧКОГ КЛУБА.

У првој седници рајхсрата 10. (22.) о. м. поднео је др. Коп са 37 другова од напредњачког клуба уставоверне странке нацрт адресе на цара, који гласи:

Ваше царско и краљевско апостолско Величанство!

Позван, да настави свој посао, сматра посланички дом аустријског државног већа за своју прву и најсветију дужност према Ваш. Величанству и становништву, употребљујући у садашњим ванредним унутрашњим и спољашњим приликама монархије уставно право не вршено већ од толико година, да својим назорима даде израза у најоданијој адреси.

Врло оштећена привредном кризом, која годинама поткопава благостање народа аустријских, по ново оптерећена тешким политичким и привредним жртвама, које су принете при последњој погодби са земљама угарске круне, Аустрија би пре свега требала сабирања и мира.

Преоптерећени народи Аустрије могли су зар очекивати, да ће од сад миран унутрашњи и спољашњи развој државних прилика искрен споразум међу владом и државним већем, пре свега пак обострани енерђичан труд око васпостављања равнотеже у државном газдалуку, великим редукцијама и уштедом, омогућити даље сношење ограничења и терета, које заступничким телима и становништву Аустрије налаже садашње вршење заједничких посала и трошак око њих.

Да би се остварило те за напредак монархије одвећ важне, управо одлучне претпоставке, није доста, само формално вршити уставне наредбе, ако је то вршење скопчано с тежњама владе, жеље становништва, које избију у заступничким телима, парализовати поступком, који може бити да је у дипломатском општењу са страним силама, но кад се примери на сопствено народно заступништво, он само поткопава парламентарни систем и шири опште песимистичко неповерење.

Домољубље аустријских народа, њихова непремена одданост к највишој особи Ваш. Величанства, њихово вазда посведочено пожртвовање за сигурност и благостање монархије дају свакој уставоверној влади потпуно јамство, да отворено и безобзирно разлагање унутрашњих или спољашњих државних потреба у заступничким телима може вазда рачунати на једнодушну потпору.

Заступнички дом често је заман тражио ту отвореност и безобзирност у досадашњем поступку владе, мисли пак, да у данашњим приликама ваља оставити на страну унутрашња питања и свој поглед ограничити на спољашњи положај монархије, од ког је унутрашње државно успевање врло зависно постало.

Од почетка источних заплета чуле су се у посланичким круговима по ново изјаве бриге и стављала су се на владу питања о правцу и смеру спољашње јој политике.

Њих 115 чланова посланичког дома јасно су још 9. (21.) октобра 1876. запитали владу, е да ли је воља свој уплив уложити, „да у рату, који би се зар могао изљећи поводом источних заплета, мир за Аустро-Угарску буде очуван, особито пак да се стане на пут свакој тежњи за добитком туђих области“.

И влада је такође са свим јасно 15. (27.) октобра 1876. одговорила на то питање, „да политика монархије пре свега иде за тим, да се мир одржи, а тим је само од себе искључена тежња за добитком туђих области.“ (Гласови: чујмо!)

Тако исто умиравајући, ма да више општим начином, гласили су одговори владини на позније интерпелације, и још 2. (14.) маја 1878. изјавила је влада, како су не основани гласови о улазу у Босну.

Заједничка влада такођер је у делегацијама порицала сваку намеру окупације или анексије, те тако је испословала кредит од 60 милијуна форината само за случај непредвиђених догађаја и неодложиве нужде.

Но тек што су занемила та уверавања и заступничка тела одложена, а влада прими од берлинског уговора о миру мандат за посеснуће Босне и Херцеговине.

Супрот наредбама устава и обранбеног закона одмах се и приступи извођењу окупације и наређена је делимична мобилизација војске, као и њен улаз у туђу земљу, а не беше повода рату.

Као миран улаз оглашено посеснуће изврше се у прави рат, коме се крај још не може ни назрети. Ненакнадне и недостижне жртве у крви и новцу натоварене су на становништво; навикнутом верношћу, издржљивошћу и храброшћу победоносно решише војници и резервисти своју трнову задаћу, но и пак много хиљадаљих подлегоше, мртви, рањени, оболели, и крајњи јад и невоља очекује њихове породице. И све се то збиа, пре но што су заступничка тела могла берлински уговор подврћи уставном претресу. Да, то се догодило, а влада није становништво Аустрије ни једном јединим речцом о том обавестила, какови су то непредвиђени догађаји пређе одбачену окупацију учинили неотклоњивом нуждом и да ли се том окупацијом почиње задобијати туђа област? Заступнички се дом не може отрести тешке бриге, да такова акција мора довести у нутри до нових државоправних забуна и до финансијског расула, с поља до опасних заплета и конфликата.

Ваше ц. кр. апостолско величанство! Посланички је дом уверен, да су народи Аустрије готови за своју љубљену домовину, за свој наслеђен владалачки дом дати благо и крв и да ће на војничку службу обвезано становништво у свако доба безусловно и неодложно поћи јуначким пожртвовањем за позивом свог узвишеног цара и господара.

Но и у самим неуставним државама очекује народ јасно и отворено образложење смерова, ради којих се тражи општа обранбена и порезна дужност за спољашња ратна подузећа.

Приступајући настављању свог уставног рада посланички дом смерно подноси Ваш. Величанству најпонизнију молбу: Нека Ваше Величанство најмилостивије благоизволи, узети на знање тешки немир, који је ушао у народ Аустрије, кад је судбина државе управљена наса свим нове погибаоне путеве, а нису се саслушали гласови уставом позваних заступника;

Ваше Величанство нек благоизволи најмилостивије наредити, да влада бар сад даде отворену и одређену изјаву о намерима и циљима спољашње политике, а нарочито о оним не предвиђеним догађајима, који су учинили преко нужном ратну окупацију Босне и Херцеговине;

Ваше Величанство нек најзад благоизволи најмилостивије наредити, да се пре сваког даљег корака берлински уговор о миру подвргне одобрењу царевинског већа.

Непремерном верношћу и поданошћу посланички се дом с молбом обраћа поверљиво на очевско срце Вашег Величанства, дародавца устава и свог највишег заштитника.

Бог заштити Аустрију, бог поживи и благослови Ваше Величанство:

Ради формалног претреса предлажу потписани, нека се предлог упути одбору од 15 чланова.

(Долазе потписи.)

ПРЕТИСОВ ПРОГРАМ.

Прошлог уторника 10. (22.) о. м. била је, као што смо јавили, код бар. Претиса, ком је поверено, да састави нов кабинет у Аустрији, велика конференција рајхсратских заступника од свију фракција уставоверне странке и чланова господског дома, и том је приликом пресумптивни министар-председник развио програм, на чијем би се темељу он латио дефинитивног образовања новог кабинета, те по њему и владао, ако се тј. исти усвоји. Но Претис није нашао у конференцији онај одзив, ком се зар надао, па није бог зна како „созидао“ ни своје најприсније. Међу тим сам ток конференције, који по двема телеграфским извештајима „Пешт. Лојда“ саопштавамо, најбоље показује расположај, који је изазвао претисов програм.

На конференцији је било око 40 понајугледнијих чланова уставоверне странке обају домова, међу њима Херпст, Гискра, Сис, Думба, Куранда, Демел, Пленер, Рехбауер, Коронини, Коп, Хопфен, Тинти, Хазнер, Врбна и др.; од Пољака нико.

Претис јавља, како јо као посланик од уставоверне странке од Њег. Вел. добио налог, да састави министарство, и он се лаћа, да то покуша, ако га тј. у том буде потпомагала васколика уставоверна странка. Основа његовог програма у погледу спољашње политике јест, да по његовим информацијама окупација, почевши од 1880 год., не ће више ништ коштати, по што ће окупиране покрајине после тог времена саме моћи подмиривати трошкове. Окупација пак може истом онда престати, кад буде гарантије за мир и поредак и кад се накнади трошак што је утрошен на њу. Окупација се ограничава на садашњи status quo. Даљи услов склапању кабинета ставља он од своје стране, да се постојећа обранбени закон провизорно продужи, док га ново државно веће не узмогне изменити. Боље би ваљало или одмах одобрити, или, ако се то не узможе, дати индемнитет на три месеца. Жели, да порезна реформа прође још кроз ову сесију, или у бар њој да се претресу свиколики порезни закони, а идућем државном заступништву остави само закон о увођењу истих, да не буде труд за луд.

Дебата је текла веома живо, у њој учествоваху нарочито Херпст, Сис, Гискра, Хајн, Скене, Коп, Хазнер, Шенбурт, Коронини, Динстл. Напредњаци одлучно изјаве, да ту развијен програм није довољан. Окупација, срачуњена на тако дуг рок, може престати истом за наших унука; то не боже бити, инвестовати грдне своте у каквој земљи, па онда из ње изаћи. Оно се даје разумети, да има људи, који веле, ми смо ту земљу крвљу освојили, па хоћемо и да је задржимо; али принети толике жртве, понда изаћи, то не може бити. По што нас је гроф Андраши на начин, који се не може квалификовати, увукао у ту кобну политику, то се не може потпомагати министарство, које ће у напредак с Андрашијем ићи корак у корак.

Херпст врло оштро критикује спољашњу политику и вели: Они, што могу образовати ново министарство, веле, прошлост нас се ништ не тиче, ми јамчимо само за будућност. Посланици пак морају помишљати и на прошлост и отуд прости науку за будућност; њега гр. Андраши није омахнуо, он није одобрио оних 60 милијуна јер је знао, шта ће бити; но жалост је, да су се друга дали омахнути. Осим народних заступника зачето је то подузеће, па сад и пак хоће да натоваре оно на уставоверну странку, и тако да њу дискредитују у становништва. Против тог се мора оградити.

Гискра пита, е да ли влада помишља на анексију?

Претис одговара, анексија би била повреда берлинског уговора.

Запитан, мисли ли се смањити војска, ако не одмах, а оно макар познијих година, министар одговори: Колико се узможе, штедиће се, но да ли се може војска смањити, то не зна касти.

Коронини изјави: По што окупацију осуђују с толиких страна, то ће се он заузети за њу; он је знао, о чему се ради и слаже се с окупацијом, сматра, да је иста нужна.

Сас: Спољашња политика не сме се пресуђивати једино с гледишта фискуса. Можда је жалосно, што је берлински уговор закључио окупацију, но Аустро-Угарска је узела на се обвезу, коју мора по што по то извршити.

Пленер је безусловно за анексију.

На питање, је ли истина, да се мисли дићи зајам уз заједничку гарантију, одговори Претис, да не ће на то пристати.

Чланови господског дома Хајн и Хазнер изјаснише се повољно за претисово министарство, но осуђиваху окупацију, како је изведена.

На послетку замоли министар посланике, да се са својим пристаоцима поразговоре и да му резултат разговора што пре саопште.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД.

Радња угарског сабора постаје све занимивија, пошто је сад већ конститујисан и посланички дом истог. Но да прикажемо васколику радњу саборску по седницама. У уторак доњи дом није држао седнице, него су верификацијони одсеци радили свој посао. У горњем је дому тог дана проглашен резултат комисијоних избора од прећашње седнице. Истог се дана конститујисао адресни одбор горњег дома и за састављање адресе изабрао пододбор од пет лица. На седници доњег дома од среде, на којој су поднашани извештаји појединих верификацијоних одбора, догодио се занимив интермецо поводом веровница посланика из Троједне краљевине. Више референата, нарочито онај седме секције, Б. Комјати, извешћују, да у мандатима троједничких заступника није употребљен законити израз „заједнички сабор земаља угарске круне“ — него: „сабор земаља св.-стеванске круне.“ С тога је секција формално оспорила изборе посланике у Троједници и уврстила у онај ред, у који долазе посланици, који не могу бирати при идућем избору. На то је заступник из Троједнице Петар Хорват, одговорио да у зак. чл. XXX. 1868. више пута долази израз, који је употребљен у оспореним мандатима хрватско-славонских заступника. У осталом, рече Хорват, тај израз није употребљен од зле воље, а оспоравање упитних мандата може само помутити садашњи пријатељски одношај међу Троједном краљевином и Угарском. Тиса је био за верификацију. О истој ствари хтеде говорити и др. М. Полит-Десанчић, но председник му не даде, наредив гласање о упитном предмету, у след чега буду посланици из Троједнице верификовани. У четвртак 12. (24.) о. м. конститујисао се доњи дом, изабрав си часнике. Дотле је било верификовано 376 посланика из уже Угарске и 23 из Троједнице, а гласало је свега 351 њих. За председника је изабран К. Гици са 206 гласова или са већином од 77; кандидат опозиције, Ст. Бито, добио је 129, а остали су били раздељени на многе друге кандидате. За првог потпредседника изабран је Г. Варади са 191 гласом; кандидат опозиције, Л. Мочари, добио је 124, а остали су гласови били раздељени на друге кандидате, међу којима је М. Полит-Десанчић добио седам гласова. За другог потпредседника изабран је бар. Ј. Кемењ са 190 гласова; кандидат опозиције, П. Кираљи, добио је 113, а поред њега и други по неколико гласова. Одмах на истој седници изабране су и перовође и квестор. Васколика опозиција није дакле освојила ни једног јединог места. Либерална је странка хтела да уступи сједињеној опозицији једно место перовођско, но опозиција је то одбила као бројну несразмерицу странака, па је гласала на кандидата за перовођу странке независности. Либерална се странка дакле није обзирала на бројни размер странака, и та безобзирност пада у очи баш при изборима саборских часника, при чему се васколика опозиција сложила у једним истим лицима. Та безобзирност пада толико јаче у очи, што је баш избор председника показао, у колишњој је већини влада са својом странком. Овде вреди напоменути, да су за Битова гласали и они посланици ван партија, који ће се у осталом у напредак при сваком важнијем питању састајати на договор.

Што се тиче министарске кризе, управо образовања новог кабинета у Цислитави, оно за овај мах почива у крилу партајских клубова, који сад расправљају претисов програм. Напредњачки клуб уставоверне странке, у ком седе тако звани Млади Немци, већ је донео закључак, којим не одобрава претисов програм. Ни друге уставоверне фракције нису бог зна како заузете за њ. На решење поменутог питања пак мораћемо још који дан причекати.

Као што „Будап. кор.“ дознаје, Његово је Вел. наредило, да се делегације састану 7. нов. по рим. Рок је одмакнут, вели се, с тога, што пре не ће бити готови припремни послови.

У телеграфском изводу саопштена адреса босанских бегунаца на кнеза Горчакова о којој смо у прошлом броју известили своје читаоце, гласи по старој „Преси“ бечкој од речи до речи:

Ваша Екселенција! Нечувена насиља, која је Аустро-угарска војска употребила, да мир и поредак у Босни и Херцеговини поврати, принудила је преко 6000 људи, који нису више били у стању да бране своју част и имање, да потраже спаса на неутралном земљишту српском. Прешав српску границу, нашли смо заштите код наше браће Срба, које су нам бар живот избавила. Аустријска војска је без икаква узрока попалила наше куће и опљачкала наше добро и имаовину. У највећој нужди неналазимо довољно речи, да браћи Србима заблагодаримо на првој олакшици наше судбине. — У свима дојакошњим ратовима Русија је проливала своју крв за равноправност свију под Турцима живећих хришћана, а Аустро-Угарска, која је од Европе добила овлашћење да мир и ред у Босни и Херцеговини поврати, рушила је домове мирних становника и подстакла све ужасе грађанског рата. Понашање аустро-угарске војске не одговара прокламацији, јер њени војници убијају децу, жене и мирне грађане, исто тако као и усташи, који се са оружјем у руци одупиру окупацији. Незгледа да Аустро-Угарска оће да уведе у Босни и Херцеговини мир и поредак, него као да јој је циљ да истреби Србе православне и мухамеданске вере. На основу оваких дела молимо Вашу Екселенцију, да ово саопштите Његовом царском Величанству цару свију Руса као и осталим владарима, те да се једном учини крај нечувеним свирепствима Аустро-угарске војске. Иначе је немогуће у Босни и Херцеговини поврити живот поубијаној деци и женама и уздржати потоке славенске крви која се у долинама и варошима пролива. Вашој Екселенцији одане слуге: Скендер Недим Беговић, Хаџи Хусеин ага Бешлагић. У име свију осталих. — У Ваљеву 2 октобра 1878.

После познате демисије некојих министара састављен је нов кабинет талијански овако: портфељ спољашњих послова задржава Кајроли, рат узео је Бронели, марину Актон досадашњи ђенерални секретар, земљерадњу и трговину Спечијале досадашњи ђен. секретар у министарству просвете.

Комисија за организацију источне Румилије као да ће се са свим распрштати. Чланови Инглези отпутовали су кући 12. (24.) о. м., а сутра дан и остали. Мисли се, да се иста комисија не ће више ни састати. Па шта онда?

СА САБОРА ТРОЈЕДНЕ КРАЉЕВИНЕ.

Наставак адресне расправе у осмој седници дне 14. септембра.

Др. Врбанић (настапља): Високи саборе! Ове повреде нагодбенога закона живо илустрирају, како је слаб темељ, на ком се оснива наше јавно стање, наш одношај према Угарској, јер га без казни подкопавају управо они, који су први звани, да чувају част, достојанство и светињу закона, те би с тога било може бити много исправније, да се је познати Жувићев патенат управо на другу адресу, место што је издан за народ хрватски. Оваково стање, високи саборе по мом назору више постојати не би смело, јер није етично, јер није лојално.

Темељ опстанку и развоју сваке државе јест, да се воља државе слаже с чином њезиним, да управа буде сугласна са законом, где тога нема, тамо долази држава у опреку сама собом, тамо та опрека води до борбе, тамо настаје стање безаконито. У таковом стању, господо, налази се обзиром на нагоду и наша домовина, јер се најбитније установе те нагоде страном не држе, а страном се управо ради противно од онога, што се у њима одређује. Они, господо, који таково стање створише, они, који га свеудиљ подржавају, они су ex lex, па макар сто нута признавали ваљаност и законитост нагодбе; они су она права адреса, на коју би висока влада била имала управити своје обљубљене лекције о exlexis. Но, господо, ово стање није ни етично. Међународни уговор међу нама и Угарском, који се називље нагодом, склопљен је у предпостави и на подлози међусобнога поверења и поуздања, ова међусобна вера, ово је онај етични моменат и она силна моћ, која је темељем и подлогом свему животу народа, ко ту веру злоради, тај господо просуђује светост погодбе само по количини користи, која му она носи, такав пак поступак, како један филозоф вели, јест велика суровост, проти којој се чудоредна свест свакога и само на пола изображена човека изјављује.

Ово стање најпосле није лојално, оно није лојално према нашем народу, јер му даје темељит повод закључку, да договор међу нами и међу Мађарима пре склопљене нагодбе није био искрен, да су нам они хтели само очи замазати, да су склопили нагоду, само да ју не држе; — стање ово није лојално према круни, јер се одрешито противи интенцијама круне, која је морала желети искрену чагоду у интересу мира и поретка, у интересу напретка једнога и другога народа.

Па кад, високе саборе, друга погодбена странка не врши оно, што би на темељу међународнога уговора, на темељу свето задане речи вршити морала, како може краљевина Хрватска очекивати, да ће краљевина Угарска унапређивати њезине интересе и њезине користи? Све досадашње искуство и сав досадањи поступак краљевине Угарске не само да нас на то неовлашћује, већ нас управо упућује о противном. Где се год ради о користи Хрватске, тамо налазе Мађари што и што запрека, да се наши захтеви неизведу, где се пак ради о користи Мађара, тамо захтеви њихови постају чином па било то на очиту штету Хрватске.

Тако захтева не само право него и корист Хрватске, да се Крајина сједини с матером земљом, но томе има тобоже силних запрека; Мађари напротив сјединили су обзиром на послове заједничке Крајину фактично с краљевином Угарском, они имаду у хрватској Крајини у послови финанција, жељезница, пошта, брзојава и поморства исти онај уплив, што га на темељу нагоде имаду и у грађанском делу домовине. Мађарским је захтевима задовољено, па шта их је даље брига за нас. Корист Хрватске захтева надаље, да се изведе жељезница Земун-Сисак, да се догради жељезничка пруга Сисак-Нови. Но томе има опет што и што уставних и неуставних запрека, те се жељезнице не граде, па макар Хрватска дошла на просјачки штап, па макар погинула од глади сва војска у Босни; али се за то граде жељезнице оне, које су кадре уздигнути Пешту, које су кадре обогатити неке мађарске крајеве, па било то уз припомоћ хрватских шума и хрватских жуљева. Једном речи, високи саборе, у свим политичним и народно-господарственим питањима наше домовине увек су меродавни само мађарски интереси и мађарски пробитци, где се једному од тих интереса задовољити може, тамо се не треба бојати за успех, где пак корист и интерес Хрватске па макар у незнатну опреку долази са интересом Угарске, тамо је, господо, сваки труд, свако настојање јалово. С тога вас, господо, питам, у чему се састоји то зајединство интереса међу нами и Угарском? Је ли нам тим зајединством осигурана целокупност, је ли народност, је ли самосталност, је ли уставност, је ли може бити народно-господавствени развој нашега народа? Није, господо, по мом суду ни једно од овога, све наде што су их пред народом истицали они, који су склапали нагоду, остале су неиспуњене, искуство досадањих 10 година доказало је Хрватској, да она нема интереса заједничких с Угарском, већ да Угарска има интереса заједничких с Хрватском.

Ја би, високи саборе, за подкрепу ових мојих навода могао још које шта навести, ја бих се именито могао осврнути на најновије догађаје, који се збивају на истоку, те с једне стране нагласити живу радост, која код окупације Босне и Херцеговине обузе хрватски народ и истакнути топлу наду, да ће му божја провидност може бити ипак досудити час, кад ће Хрватска, негда славна и велика, бити једна, сретна и задовољна, а с друге опет могао бих вас упозорити на уставне тобоже запреке, које су на путу жељезници сисак-новљанској, на ренитенцију мађарских жупанија код давања препрега, и на најновије мађарске пучке скупштине — но ја нећу дуже злорабити стрпљивост ове високе куће, та и онако живимо усред тих догађаја, који нам довољно показују опреку међу краљевином Хрватском и краљевином Угарском.

Високи саборе! Кад бих сада на темељу свега, што до сада споменух, створити хтео закључак у подпуном сугласу с горњим премисама, кад бих хтео извести све конзеквенције, које припадају погодбеној странци, кад друга странка установа углављене погодбе не држи, ја бих, господо, морао рећи: прекинимо с Мађари.

Но ја високи саборе, добро сваћајући замашај тих речи, те именито обзиром на већину ове високе куће, добро увиђајући све њихове консеквенције, нећу ни да стварам, ни да овој високој кући препоручујем тога закључка, већ ћу, поставив се на преобзирно становиште већине саборске, уважити околности времена, које нас у интересу јавнога мира и поредка нукају, да уговора одма и напречац непрекидамо, да као што смо толико пута учинили, и данас сами себе затајимо, те да крај сви повреда нашега права, поступамо трезно и хладнокрвно. Али, високи саборе, и ова трезност и хладнокрвност налаже нам, да чувамо част, достојанство и понос народа хрватскога, да пред лицем светле круне подигнемо одрешиту тужбу против краљевине Угарске на извуђење уговора да у тужби нашој пред сјајним лицем нашега краља отворено и искрено одкријемо повреде права наших, да у петиту те тужбе, управо погледом на превишњи захтев ради изграђивања и учвршћивања јавнога стања наше домовине, узтражимо начином смерним али одрешитим барем то, нека краљевина Угарска већ једанпут точно и без отезања извуни све оно, на што се је у нагоди обвезала; те да на покон искрено и отворено изјавимо, да дотле, док се то незбуде, сабор хрватски заступан по ови осам жупанија, неможе нити слати заступника на угарски сабор, нити ревидирати финанцијадног дела нагоде.

Овај начин одговарао би части и достојанству народа хрватскога. Овај је начин не само лојалан већ је и од практичне вредности. Овај пут достојан је народа хрватскога, јер њим народ хрватски одрешити начином тражи извршбу свога права, јер се њим народ хрватски истиче као самостална и угарском народу равноправна странка. Овај је начин лојалан, јер се њим не тражи друго, него извршба онога, на што су се Мађари у нагоди обвезали, на што су они своју поштену реч уложили; он је лојалан и напрам светлој круни, јер захтева само извршбу закона, што га је она санкцијонирала. Овај захтев, овако изречен, прама ако је минимум од онога, што би сваки Хрват тражити морао, напокон је и практичан, јер кад сви досадањи путеви, којим се је настојало можебити постићи оно, до чега се овим начином доћи кани, ни су водили до сврхе, једва се може очекивати, да ће Мађари на овакав одлучни захтев пропустити извунити свету своју задану реч; ако пак то доиста учине, морати ће сами одговорити за последице тога свога поступка; хрватски пак народ имао би ту задовољштину, да је све могуће учинио, да уздржи у крепости тај међународни уговор, који се нагодом зове, а светла круна, као онај фактор, који је у свакој монархиској држави зван, да стоји над странкама, да суди по правди и правици не би могла, непристати уз нас, који бранимо закон, што га је она сама санкционирала.

Ја, високи саборе, закључујем; акопрем неимамнаде, да ће она странка високога сабора, којој ја неимам среће припадати, прихватити моје назоре премда се ради о части и достојанству хрватске краљевине, премда се ради о животу и смрти онога чеда, кога је народна странка 42. чл. од г. 1861. зачела, те коме је кумовала познатом ревизијом нагоде то ипак гојим то уверење, да сам својом изјавом изпунио барем своју свету дужност као заступник народа, а веселићу се, ако будући догађаји покажу, да је хрватски народ дошао до сретна живота и до својих пра-

---

ЛИСТАК.

НА РАСТАНКУ СА ЗМАЈ-ПЕСНИКОМ.

Познато је нашем свету, да је омиљени песник српски Змај-Ј. Јовановић из питоме Фрушке наше отишао стално у Београд. Познато је и то, да су пријатељи његови том приликом приредили опроштајно вече, које је испало достојно и свечано. Растанак тако искрен и пријатељски посведочава јасно, како је мио и драг Змај-Ј. Јовановић оном друштву, у коме се од малена кретао, Но растанак тај, колико сведочи, да је у српског народа јако развијена љубав према ужем завичају свом, толико се с друге стране узвио на висину савременог нашег политичног живота, показао је, да љубав српска и народна свест своја крила надвија преко међа политичних и обгрљава васколики род свој.

То је узвишенија страна тога вечера на растанку, достојна личности, за коју је приређено то вече.

Том приликом др. М. Полит-Десанчић поздравио је песника овако:

„У нашем роду српском красан је обичај да се напијају здравице сваком приликом, кад се хоће какво срдачно саучешће да изјави; било при рођењу, било при свадби, било при састанку, било при растанку. Српске здравице имају свој народни значај, свој песнички, појетски тип. Знамо каквог су песничког полета здравице у кршној Далмацији, у кршној Херцеговини и у другим српским крајевима. Ја се не би ухвао такову здравицу напити, као што је наш народ у тим крајевима са својим појетским полетом напија. Ал' би се ухвао напити здравицу, као што ми ју пријатељски осећаји казују, здравицу, којом би дао израза читавом збору поштоватеља једне отмене особе.

Ми се скуписмо овде да одамо почаст нашем пријатељу, омиљеном песнику српском, Змај-Јовану Јовановићу, да му при растанку, кад из наше средине одлази, речемо срдачно: с богом! Кад се пријатељ с пријатељем растаје, излазе му пред очи све слике заједничког живовања, пријатељ пријатељу при растанку стисне руку са жељом, да са растанком неусану успомене тог заједничког живовања. Ми те жеље, ми те бојазни имати не можемо. Наш је пријатељ, пријатељ читавог народа, јер је песник тога народа. Успомена на своје пријатеље, на свој завичај, на све што је у народу, уједно је успомена на његове песничке створове, које му је народ улио. Растанак са нашим песником не може бити прави растанак. Он где год крочи у Српству, свуда је у свом завичају. Његов песнички дух облеће све крајеве Српства: на венцу Фрушкегоре, на висини Авале, на тимору Ловћена. Његове мисли обузимају читаво Српство: у својој прошлости, у својој садашњости, у будућности, у своме јунаштву, у својима миленама, у женским њежним осећајима. Ево како песник у једној малој песми сам карактерише своје мисли:

„Залете се
У давнину
У слободу
У милину
Међ' јунаке
И онда опет —
У облаке.“

Да! наш песник гледао је облаке над венцем Фрушке горе са свога скромног станишта у Каменици. Ал' његово песничко око угледало је у даљини већу планину, планину Авалу, где је Српство веће, где још више полетити, где се слободније лепршати може. Мени се чини, да наш песник наличи на оне птице, које у известном времену остављају омиљене им пределе, па иду даље — у времену кад настане студен па траже блажије поднебље. У нас је овде настала студен, и то не само физична студен, него студен која нам наше биће овде језом пробија. Ако нам песник у слободној Србији блажијег поднебја тражи, ми му на том лету, на том путу само добру срећу желити можемо. Нека и тамо пева, као што је и овде певао, па нек буде уверен, да ће му се глас и преко Саве овамо чути, да ће његов глас студен овде кравити, нас овде охрабрити. Да! глас нашега песника, ма где он био, чује се у читавом Српству. Он је тако рођен са Српством срастао. Судбина је њему све што је човеку, породичном човеку мило и драго гровно отела, ал му није могла отети љубав Српству, и љубав Српства према њему. Песнику је нашем Српство све: и мајка и бабајка. Ево како он у једној песми љубав к Српству означује:

„Кад погледим милу Србадију
Тад се дижем више свезда свију
Више звезда до бога милога
Па се молим, а рад Српства свога
Да га чува весела му мајка —
Српство је мени мајка и бабајка.“

Ал' ако је Српство — „њему мајка и бабајка“, и он је Српству најрођенији син, јер нема српског песника који би струју у народу, који би епохалне појаве у Српству с песмом својом тако овековечно, као наш песник. Када су јуначки Црногорци, диван и гигантичан бојак са Турци били, ниједан хисторик неби знао, а и неће никад знати такав споменик јунаштву српском подићи, као што га је Змај Јован Јовановић у својој песми „девет крвавих дана“ подигао.

Па кад се са таким песником праштамо, ваљало би некако, да му читаво овострано Српство „с богом остај“ каже. Ал' ми Новосађани узимамо тај мандат, да му у име овостраног Српства, при његовом поласку у Србију, с богом остај кажемо. Он је у нашој средини рођен, овде му је колевка била, овде он има присни пријатеља, пријатеља од малена. Ја се радујем да је баш мени у део пала, да будем тумач тих осећаја. Он је мој друг од малена, друг кога памтим од кад себе памтим.

ва оним путем, којим је ударила већина ове куће но којим ја по свом дубоком уверењу ићи немогу.

Одјел. предстојник Јован Живковић: Вис. саборе! Ја нисам био накан говорити, да ме није ово неколико речи, које је непосредни г. предговорник изустио, присилило, да укратко одговорим.

Понајпре морам изјавити, да је задатак владе данас врло тежак, с једне стране напрама адреси, која њезиној жељи потпуно неодговара, с друге стране јој је тежак положај напрама оваковим нападајем, које смо ми у овакови пригода против народу увек вични слушати, а који су зато ипак увек јако неугодни.

Г. предговорник казао је, да жели трезно и објективно говорити. Ја то у далеко већој мери молим за моју особу; јер предмет, којег ја браним у далеко већој мери захтева трезност и објективност.

На све оно што је први г. предговорник (Старчевић) проговорио, само ћу у кратко да одговорим. Он каже да би он сасвим друкчију адресу саставио, кад неби било овога закона, који сада постоји. Он ово садашње становиште игнорира, те жели, да би хрватска земља на посве другом становишту стојала, наиме на становишту таковом, за којега би могла тражити оне провинције, о који је данас непозвано у адреси реч. Ја на то само толико г. доктору кажем, да он јако добро зна, како је дотични наш закон законом постао, он јако добро знаде рачунати са постојећи фактори и са снагом земље. А на снагу своју мора се осврнути народ; јер он неможе силити време, да се по његовој жељи равна; он се тому покоравати мора као што сватко од нас мора радити и поступати, како то околности и време допуштају.

Ја у обће незнам, какав би облик земља наша данас на себи имала, и у какову стању би се налазила, да наш народ у оно доба није учинио тога, што је учинио.

Г. др. Врбанић казао је пре свега нешто, што он неби рећи могао, — бар као правник не, наиме да је Угарска уз припомоћ сивова ове земље натерала нас на ово стање, у ком се de facto налазимо. Ако то стоји, господо, онда нити овај вис. сабор по већини својој нема законитог израза својега обстанка. И ово каже један г. правник, доктор и свеучилишни професор!

Господо! Ви врло добро знате, кад се је нагодба склапала између Хрватске и Угарске, да је ту већина ове вис. куће одлучивала, да је та већина одлучивала на темељу становишта законита. Изабрали су се тада одосланици, који су имали уговарати са Угарском а не дати се натјерати по ком. Они одасланици казали су сабору своје мњење и учинили предлог гледе угов ра, и до онога сабора било је оно мнење и предлог прихватити или неприхватити, било је десавуарати изаслани одбор или не; до онога сабора било је све оне околности у обзир узети, на које је мислио, да се његова депутација осврнути може или не. А опет и до овога сабора стајати ће, хоће ли овај краљ, одбор бирати овако или онако и хоће ли усвајати у своје време ово или оно мнење истога одбора. Ја сам знати жељан, да ли ће се онда за годину дана опет каква пригода појавити где ће се казати, као што смо данас чули, натерани сте били помоћу властити синова нешто примити што неби смело бити. Ако ће се у будуће овако догодити, онда сабор као законито тело непостоји, онда то није тело, које је овлаштено по закону закључке доносити.

Господо! Читати данас можемо у новинама, како се у том правцу једна изрека тумачи, која је пала од једнога министра, да се је наиме добила већина на начин, који није баш најпоштенији. Па је сва јавна штампа остримила, је ли то могуће, да се досјетно част сабора и част државе у питање ставља. А то се чини, када се каже: да се из већине овај или онај глас неоснива на увјерењу, него на нечем другом. Ја мислим да се о том нити посумњати несме, да је Петар или Павао дао глас свој из другога мотива, него из чистога уверења.

Ја искрено кажем, да баш желим, да дође г. др. Врбанић у ту депутацију, која буде имала збиља јако велики задатак, а то тим већи т. ј. тежи што је ова адреса тако удешена — да онда кашње тој депутацији небуде приговарано, да је била натерана по властити синови земље на то или оно; и да се у обће нико небуде појавио, који би рекао ти већино, ти си била на ово или на оно натерана.

Међу тим ја слушајући речи г. предговорника, којими је хтео изразити своје мнење надао сам се посве другој конклузији, него што ју је он учинио. Конклузија била би наиме она, које се сам боји, наиме разврћнути свезу са Угарском. Он пак вели: нечините тога, јер нити сами незнате, што би по нас онда наступити могло; него поступајмо трезно и хладно! И у том обзиру се ја с њим подпуно слажем.

А сада прелазим на друге приговоре г. предговорника. И то су приговори, које би ја такођер с које друге стране прије био примити могао, него од његове стране; г. предговорник наиме вели да је стара нагодба слична новој као јаје јајету. Ово, господо, нестоји! Тко узме на решето §. 3. ревидиране нагодбе, тај ће видјети, да она нешто у себи садржаје, о чем стара нагодба нити снивала није. Прво што се тиче финанцијалне стране отворен је пут, да у том погледу можемо од 10 година из темеља ово питање претресу подвргавати како ми мислимо, да нашим потребама најбоље одговара.

Али је господо далеко већа важност она, која је постигнута ревизијом у правцу политичком, (г. Кукуљевић приговора.) Ако ви мислите да није тако, онда вас молим, да би изволили помно нагодбу ову прочитати, па ћете се понајпре осведочити, да је нам подпуна неодвисност за три струке зајамчена и обезбеђена. Закон гласи јасно да у непосредни одношаји долази бан као одговорна глава са прејасном круном. Оно, што он захтева или предлаже иде директно на круну, те има у том погледу Хрватска исто тако оне тако зване „Staatshoheitsrechte", као што и Угарска. Рећи ће се, да Угарска можда узгредно на те ствари уплива узме. Но ја велим, да се на онакове ствари, што но од владе наше на круну иду, неможе уплив узети — бар по закону не. Узима ли се ипак, то ми имамо тому опет лека у особи министра нашега, који је такођер дужан штитити интересе Хрватске у министарском већу, те гледати, да се оно аутономно право наше земље неоскрнуто очува, како нам га закон даје.

У осталом мени се чини, да г. предговорник у трећој точки свога говора оно признаје, што у другој побија. Он наиме признаје и сам, да је по нагодбеном закону наша земља „суверена и неодвисна". Ако то стоји, онда се то оснива не на старом, него на новом нагодбеном закону, т. ј. на §. 3. ревидиране нагодбе.

Госп. предговорник каже надаље, да политика народне странке неваља, јербо неима никакова успеха. Господо! Озде молим, да сваки од нас самога себе упита, од кога зависи успех какве политике? Ја нећу бити неправедан; па се надам и од г. предговорника, да није народна странка свему крива; него господо, ми сви смо криви, и то лежи у начину нашега поступања а и понашања према Угарској, И ја ћу вам то доказати. Покојни Деак, кад се је г. 1867. договарао у име Угарске с нами, казао је мени у очи, да међу нами т. ј. међу Мађари и Хрвати о крвној љубави и наклоности ни говора бити неможе, нас само политички интереси силе на то, да се споразумемо и сложимо; зато незахтевамо од вас више, него што захтева државно заједништво, а гледе свега осталога можемо се договорити.

Ја сам се усудио, господо, кад је угарска штампа ударила на Хрватску, да она овако и онако поступа проти Мађаром, јербо код сваке демонстрације показују се антимађарске тежње, па се хрватска влада за то небране, итд. казати истину, те се ни мало нисам устручавао рећи, да Мађари нека од нас нетраже љубави и симпатије, него нека једноставно штују закон, као што ћемо га и ми штовати; а то је најбољи интерес, који треба да нас међусобно веже; но то „штовање закона" треба да је искрено и отворено.

Но од како је ова нагодба постала, закон се с једне стране непрестано напада као неваљан и неодговарајући потребам земље наше, а с друге стране, кад се овакови појави показују, опажа се некакав стид, те се с њим устручава бранити оно, што закон прописује. Ово чувство, које се неогледа у штићењу закона, него у трпљењу тога закона, то другу странку мора јако тиштити.

Господо! Моје уверење није то, што је можда многога од вас, да ће се наши сни о будућности наше земље остварити моћи.

Ја у томе погледу, држим, да ће Хрватска само онај положај у будућности задобити, који одговарао буде интересима укупне монархије и државе. Ви мислите, да ће Хрватска добити оно, што ми зажелимо; ја пак држим, да удес земље зависи од тога, на колико буде одговарало интересима укупне монархије; то је моје уверење.

Кад је тому тако, то би врло добро и саветно било, да се чувамо вређати оне факторе, који удесом монархије равнају те који могу к остварању наших жеља припомоћи. Ако дакле ми код сваке прилике показујемо, да смо с оним незадовољни и да све даље и даље у незадољству идемо, онда господо, они ће фактори учинити, да наш удес не само не буде онакав, какав ми желимо, него да буде такав, како ће искључиво само њиховим интересима одговаратн.

Ако то стоји, онда нека г. предговорник помисли, да није он сам лишен од сваке кривње, него да смо сви криви. који без обзира на своје потребе тако постунамо. Дакле сте ваљда и ви господо, на левој страни вис. ове куће томе криви, ради неуспеха а не само народна странка; и то у колико немамо још Крајине; нисмо само ми криви, него сви они, којих су захтеви претерани. И ми ћемо с временом видети, ко имаде више право; или онај, који је све даље и даље ишао, или онај, који мисли, да се у свакој сгоди ваља строго држати закона.

Овде ћу само с неколико речи рефлектирати на саму основу адресе. Ја сам видио, да се је поводом адресе први г. предговорник упустио у разглабање извањске политике.

Ја пре свега мислим, да већ данас о Босни говорити свакако је питање политике извањске јер Босна и Херцеговина још нису земље аустро-угарске монархије. Ако пак још нису то је питање о њима питање европско. питање дипломације. Изволите само једно поглавје закона од г. 1867. погледати, па ћете видети, да такова питања неспадају нити у аустријски нити у угарски сабор, него она спадају некамо са свим другамо. Опростите дакле, да ја сматрам да се са чедношћу, која би нам имала бити равнилом, као народу доста маленом у монархији никако не слаже толико и тако говорити о оним стварима која на наш сабор нити неспадају. Ја би могао у том обзиру све оно казати, што је већ преузвишени г. бан пре навео. И ово може бити разлогом, да се помисли је ли саветно овом народу у добу, кад он неимајући још нити половине онога, што га по праву иде — нити Крајине, нити Реке, нити Далмације — да ствара већ целокупност земље у савезу са Босном и Херцеговином. Господо! Судиће о том оне власти и они фактори, којих се то у већој мери тиче.

Ако не буде успела политика наша домаћа, ако ми недођемо до Крајине, ја назревам у том поступку нашем већи разлог нег у оном, штоно га је г. др. Врбанић означио. Он у том обзиру сву кривњу баца на Угарску. Ја, господо, нећу да браним Угарску у том питању, но само мислим, да нити г. др. Врбанић не може казати да је само Угарска крива јер он нема гледе тога никаквих позитивних доказа. Господо, рећи, пошто ми Далмације још немамо, да је томе само Угарска крива, то је ипак нешто мало претерано; јербо Угарска, која се у том погледу строго држи закона, зна, да други фактори цислајтански на то уплива имају, јербо знају да Далмација као словенска земља, ако би дошла овамо, би само славенски елеменат овде у Транслајтанији ојачала. Дакле не може се казати, да је Угарска једино крива што ми Далмације немамо. То како рекох не зависи од ње. него и од прејасне круне и од Цислајтаније. Угарска у осталом гледе Крајине не може много приговарати јер она је своје добила, што је добити имала, — а остало је аутономна ствар наше земље. Ако се дакако каже, да нас Угарска у том настојању неподупире, — то ћу допустити. А да нас буде подупирала, треба да ми оно, што имамо, штујемо и бранимо. Но ми се збиља тако понашамо, да нас Угарска не може подупирати.

Дакле, господо, немојте неуспјехе приписивати на рачун кривње већине овога вис. сабора, него узмите на ум све околности, па ћете увићети, да се има наша земља само оном надати, што буде одговарало интересом аустро-угарске монархије. А то можемо на нашу корист тако обртати, ако се онако владамо, да се они фактори, који су ту меродавни, не буду реченом противили, те небуду имали разлога од нас и наше политике зазирати.

С истих разлога немогу се такођер под нипошто спријатељити с предлогом г. предговорника, да се дотле небирају заступници у угарски сабор, док нам се наши захтеви неизпуне, нити да се донде неупуштамо у бирање регн. депутације и у обнову финанцијалне стране нагодбе. Ја признајем, да интереси наше земље нису истовјетни са интереси Угарске. Жали боже да нису. Али где је место, да ми до наших захтева настојимо? Ја мислим, да у угарском или боље угарско-хрватском сабору нам у сваком погледу предстоји борба, било у Цислајтанији било у Угарској. Све што неби дошло Цислајтанији у прилог, то би изазвало борбу онде, као што ју изазивље овде оно, што недолази у прилог Угарској. Ја ту мислим дакако само на борбу уставну.

Гледајмо дакле, да уложимо реч, која иде достојанству овога тела на меродавном месту. Господо! Наш глас на сабору угарском много важи, недајмо дакле, да се тамо одлучује „de nobis sine nobis" а то би било, кад неби наше заступнике на заједнички сабор бирали.

Нити о том неможе бити говора, да прекидамо савез с Угарском; а то тим мање, што незнамо за што бољега. Она конклузија г. дра. Врбанића дакле, да за постићи све оно, што он мисли за целокупност земље, нејдимо у Пешту и небирајмо заступнике за угарски сабор, док Угарска неодржи своју реч, — неможе бити уміестна. Ја пре свега мислим, да ако тко што предлаже, мора мислити и на могућност већине за онај предлог; а ако би се већина постигла, онда би се истом требало питати, јели могуће све то извести, што се предлогом постићи намерава? Узмимо дакле, да небирамо нити у краљевски одбор, нити у сабор, то ово по мом мњењу неизкључује право и могућност да сабор угарски своје послове обавља.

Ово по том није никакво средство, које би јих на изпуњење наши захтева присилити могло. А што је најгоре мислим ја, да би оно право, које је најсветије земљи овој, тиме дошло у погибељ, наиме право међународнога договарања. Ми би тим то право само на коцку ставили, чега пако баш поради његове неизмјерне важности учинити неби смели.

Тим сам ја са својим рефлексијама готов, а код специјалне дебате си предржајем право код исправака владе евентуално коју проговорити.

Иза Живковића говорио је заст. др. Ђорђевић, чији смо говор засебно саопштили у 158 бр. „Заставе".

(Свршиће се.)

Па брате Јоцо! Као што можеш бити уверен од мене као твог друга од малена, да ти сваку срећу желим при овом растанку кад полазиш у Србију, тако можеш бити уверен да ти ово жели читав овај збор, читаво твоје родно место, читаво овострано Српство. Ако би имали при том растанку какву жељу изразити, то би била та: ти ћеш нам и тамо певати, а твој ће се глас као глас славуја и издалека чути. Ал' ако се у нас време обрати, ако у нас отопли, а ти нам дођи макар и као гост, да те не само као славуја издалека слушамо, него да те и видимо.

Но ако би ти при овом растанку још имали какав савет дати, то неби ти могли други и бољи савет дати до онај, што су ти саме твоје песме дале, кад си их питао, да л' те неварају. Ево што ти рекоше твоје песме:

Устај, живи, бори се не клони!
Ми смо пикли у колевци с тобом
А над твојим нестаће нас гробом, —
Устај, живи, бори се, не клони!"

То ти и ми велимо. Буди свагда песник, прави песник свога народа, па те никакве околности, никакве прилике неће моћи у твојој узорној карактерности усколебати.

Ја господо и браћо! предлажем здравицу нашем омиљеном песнику Змај-Јовану Јовановићу. Живио здраво и дуго! Живио!!"

Нетреба ни да кажемо, да је цело друштво дугим и радосним усклицима примило те речи и тек се тада стишало на часак одушевљење опште, кад је требало, да се саслуша захвалница песникова. Змај-Јовановић у неколико речи изказа: како му овако нежно пријатељство отештава растанак, ал како он то разуме тако, да из једног средишта српског иде у друго, из почетне колевке свога живота у завршну колевку своју, одакле се са Авале можда још лепше и на даље погледати може, он иде из домовине своје у домовину дедова својих, па кад веже дух човечји звезда, које су милијоне миља једна од друге далеко смештене под једно име васионе, што не би он смео овако малу раздаљину саставити у имену Српство, и тиме себи олакшати привидан растанак. А прелазом појединих личности одавде тамо и оданде овамо, држи, да се само утире стаза међусобном познању и тешњој свези све браће српске. Он ће пак. ма где био, своје слабе силе напрећи у оном правцу, који му је оваке пријатеље стекао. Спомен на данашње вече крепиће му силе његове. За то захваљује браћи и пријатељима на усрдном саучешћу.

После ових здравица разлегала се песма и свирка народна и наздрављала се даље, све у славу песникову и срећу српску.

Растанак је тај био свечан и братски, а мио не с тога, што нам одлази песник из средине, већ с тога, што се и том приликом показало, колико ли је свести и љубави српске.

ДОПИСИ.

У Сомбору 12. окт. Примих 157. бр. „Заставе" и једва ми се душа умирила, што се нађе један поштен глас, да народ на свету дужност позове.

Одиста можемо си много штошто пребацити. Неблагодарност нас у последње доба сувише карактерише.

Чини ми се, да је многом прозваном народњаку сијнуло сунце, од како је тама првог народњег сина окружила. Ох како се сада дивно у мутној води лови!

Нема оног будног и неумитног стражара, који је својом справедљивом палицом по лакомим прстима кврцнуо, који је паразитство радикално лечио. Нема врлог стражара, који је знао свако шевердање једним потезом велике своје душе осветлити и праведној пресуди народној предати.

Гледим како се данас баши многи омладинац, огрезао у цинијском материјализму, доказујући своје природно право служити буздавану и мађу и још хтети народ уверити, да се у томе састоји право народољубље. Из оних неколико стотина плате, хоће да докаже богатство народа т. ј. кад буде такав омладинац добио службу са платом, тад је наравно с њим порастило благостање народа.

Са тугом морамо гледати на будући нараштај, који је у комунизму највећу науку света стекао зато, јер нетреба ван тога ништа учити. Ваља само викати прот творницах, богатства, рада, експлоатације и онда си већ научењак првога реда. Место књиге и позитивне науке, помоћу које се свесно и истинито даје испитати и оценити друштвени живот, која упозорује испитача де се находи то жалосно и убитачно друштвено стање; прихватио млађи нараштај само ону страну „да друштвено стање треба тумбе окренути", јер раденик пати; немислећи да је прво нужно имати земљиште на коме нешто ваља радити и на коме се може нешто добро урадити. У своме привидном космополитизму жртвују свој народ, људе, јер ови заиста непоњају стање у које ће бити уведени. А напослетку наш народ неосећа од свега тога ништа, јер непознаје стање то, пошто нема тих околности. Ми дакле требамо синова научених, стварно научених, родољуба, који ће народ упознати са користним наукама, који ће му нешто у свом млађаном идеализму служити као образац карактерности, да се снажи у духу својих народних чистих особина. Јер заиста ни једна наука није постала права својина једног народа, и тај народ тек пренео је то своје благо у друге народе, те постаде добро светско.

Они људи пак, који се нису кадри прво кристалисати, као синови овог или оног народа. ти не могу ни као космополите ништа важити, јер космополитизам је тек у идеји, у ствари пак међу читавим народима је непознат, нити има случаја да се покаже како је та идеја ухватила практична становишта у читавом народу; она је тек могла огрлити поједине државне људе.

Правац дакле, којим већина данашње омладине иде, за наш народ не вреди ништа. Нити ће се народ повести тамо; али се у толико виде последице, да је оно живо одушевлење народа престало, и да се у нас греси кроз прсте гледе. Косто Рударче, да устанеш и да видиш твоје посљеднике, легао би на ново у гроб. Нема више оног узвишеног пожртвовања, данас у интелигентној класи влада мњење, као и код Андрашије, од случаја на случај, другим речма: владати се по ветру.

Ова болест била се пренела и на сам народни орган, јер последњи избори и држање „Заставе", чудно су хармонирали. Ми се непознавасмо, који смо своји, и који имадемо у ствари право називати се и српска народна слободоумна странка; као да прикривасмо народни програм у стид наше клонуле снаге у непознавање свог положаја и у малодушије стати мушки на биљегу, најзад у страст личних захтевања.

Ствар је прошла. Народ је отворио очи. Можда је ово позив на велики и прави суд. Дај боже да нас наша небрига и попуштање не стане скупих и неисплатимих жртава.

Но куд би и камо приличније Србству било, да је од себе у свако доба дао гласа и показао, колико поштује и уважава жртве мученика народног, да је подигао глас пред самим праведним престолом, за избављење и милостиво помиловање.

Народ се не може кривити за нехат, позиву својих вођа он се увек одазвао. Аде су ове, шта раде?

Кад то није учинио, ваља му се сад својски заузети, да рукосад његов за време тавновања неугине, а тиме и он сам не буде осуђен на профунту.

Народе! од твога признања и малене жртве зависи не само здравље и живот онога, који је своје најмилије за тебе жртвовао, већ и твоја будућност, твој понос или срам.

Народно позориште.

ИЗЈАВА.

Дознадох, да је „неколико чланова срп. нар. позоришта" покушало у бр. 10. „Фрушке Горе" омаловаженем мога имена и подметањем нечистих побуда ми уништити или бар ослабити вредност моме извештају о нар. позоришту тисканом у под-

лиску заставином бр. 144. под насловом: „Српско нар. позориште у Руми“.

На оваке, под „**припосланим**“ тискане изјаве и то још чланова позоришних немам друго до — презрења.

Но не могу пропустити, да не обратим пажњу наше журналистике и управе народног позоришта на оваку, ваљада једину у цивилизованом свету, моралну бригантажу неких или можда само неког члана наше народне позоришне дружине, која је кадра, ако се у почетку не спречи, угушити сваку озбиљну реч о нашем позоришту, а само позориште учинити доменом појединих уображених рабулиста.

И овај, као и други појави у нашега нар. позоришта, показују довољно, колика је нужда, да се управа позоришна што пре̑ђе попуни, а можда и сама дружина мало пречисти, ако нам је стало до тога, да ради појединих чланова позоришних не дискредитујемо у народу и саму, заиста потребну институцију.

У Руми, 13. октобра 1878.

Бр. Николић.

НОВИ САД 14. октобра. — Још 1. (13.) о. м. отворен је у Сибињу романски народни црквено-школски сабор и вредно наставља свој посао на благо и напредак православне нам браће Романа.

НОВИЈЕ.

— Председник и потпредседник сабора Троједне краљевине поднеће саборску адресу краљу почетком новембра, по што се Њег. Вел. врати из Беча, камо ће крајем октобра отићи. Том ће приликом краљ — како дознаје „Будап. кор.“ — лично одговорити на реч председника.

— „П. Л.“ јавља, да ће скорим бити демобилисана 83. и 84. домобранска пешачка бригада, које сад врше дужност сигурности на граници. Влада ће у сабору накнадно искати индемнитет за то, што је један део домобранске војске мобилисан и употребљен ван границе.

— Као што „Пешт. кор.“ дознаје, странка независности искаће у саборској седници 16. (28.) с. м. од владе, да се изјасни о узроцима демисије кабинета и о том, како она (влада) стоји према сабору. Странка се држи начела, да сабор не може доћи у додир са демисијовалим кабинетом, који привремено води послове.

— „П. Л.“ дознаје, да чланови угарског сабора, који стоје ван партаја, мисле што скорије образовати засебан клуб.

— Бечке „Нем. нов.“ јављају, да ће ово дана царев ђен. ађутант Бек поћи у Босну, да прегледа сва важнија места, која је посела Аустро-угарска војска, и да по том приликом поднесе Њег. Вел. извештај о тамошњем политичком и војничком положају.

— У погледу претисовог програма за закључно је клуб левице, као и клуб левог центрума, да са напредњачким клубом држе заједно. У след тога јављају „П. Л.“ из Беча, да су јако пали изгледи за претисов кабинет, тако да је изглед, да ће још дуже потрајати провизорија.

— Као што „П. Л.“ јављају из Беча од 12. (24.) о. м., заступник Шенерер предложиће у седници рајхсрата сутра дан, да се изабере одбор од 15 лица, који ће испитати ствар о изјави кнеза Ауерсперга, коју је донела градачка „Дневна пошта“ и где се вели, да су гласови за изравнање (с Угарском) много коштали.

— „Пол. кор.“ јавља, да је Петрев ефендија наименован за турског министра-резидента у Београду.

— Исте новине јављају, да ће се 2. (14.) нов. скупити у Силистрији међународна комисија за уређење границе међу Добруџом и Бугарском.

— „П. Л.“ телеграфишу из Букурешта, како је ђен. Тотлебен наредио, да се с места утврди Дренопољ и Пловдив. У велико се оружају подунавски градови.

— „Пол. кор.“ јавља, да се Бугари у Македонији и Румилији побунили и да то Порту веома узнемирује. На питање сереског гувернера, да ли да наоружа мусломане, велики везир говориће у министарском већу, да их с међународних обзира не наоружа.

— Исти лист јавља из Цариграда, како је Сафет паша изјавио заступницима великих сила, да се Порта спрема, да изврши све наредбе берлинског уговора односно Србије и Црне Горе. Србија већим делом има већ у својим рукама оне крајеве, који су јој досуђени, само још није уступљена Врања, за коју би Порта радо у замену дала какву другу област. — Гусињски округ већ су напустили мухамедовци и у овом је тренутку сигурно већ у рукама Црногораца; тако је исто Порта наредила, да им се Подгорица уступи.

— „П. Л.“ телеграфишу из Одесе, да су се по заповести руског ратног министра из Русије кренули шест дивизија војника пут источне Румилије.

— „Правитељ. весник“ пише, како је руски кемисар за Бугарску, кнез Дондуков-Корсаков, поручио у Петроград, да је он 10. (22.) о. м. стигао у Софију, камо ће се преместити централна управа кнежевине Бугарске.

— „Нова сл. преса“ пише: По што је Русија анектовала Бесарабију, упућен је руски заступник на румунском двору, бар. Стјуарт, нек изјави румунској влади, да ће Русија само тако допустити, да Румунија поседно Добруџу, ако она за вечита времена уступи Русији право, да може с војском пролазити кроз Румунију, и ако она закључи с Русијом савез за обрану и напад. У след тога је један део новог неког руског кора војеног ушао у Молдавску под званичним изговором, да ће брзо отуд изаћи; али испод руке саопштено је румунској влади, да ни један човек од оте војске не ће отуд пре изаћи, докле год румунска влада не пристане на руски захтев.

— „П. Л.“ телеграфишу из Лондона, да међу инглеском и талијанском владом владају врло противни назори гледе контроле мисирских финансија.

— „Н. сл. пр.“ јавља, да је Салиабери 11. (23.) о. м. добио одговор афганистанског емира Шир-Алије. Исти се одговор може разно тумачити, но министарско ће га веће аутентично интерпретисати.

На уважење.

Са VIII. главном скупштином хрватскога се педагогијско-књижевног сбора, која ће се држати 31. децембра 1878. спојена ће бити

ИЗЛОЖБА

ских у аустро-угарској монархији налазећих педагогијских часописа укључно и часописа за младеж, за гимнастику и црквену гласбу, те и програма за школску годину 1878. од свих пучких и грађанских школа те учитељишта.

Да изложба што подпунијом буде, позивљу се најуљудније сви накладници и издаватељи речених часописа као и сви предстојници наведених завода, да би потписаном одбору од споменутих списа по један број дотично по један отисак до 15. децембра 1878. овамо у Загреб изволели послати.

Управљујући одбор
хрв. педагог.-књижевнога сбора.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ.

СРПСКА НАРОДНА

ОСНОВНА ШКОЛА.

(ДИДАКТИКА И МЕТОДИКА.)

Написао **Петар Радуловић** управитељ.

Од в. школског савета као школска књига за препарандије одобрена.

Цена 60 новч.

Српска педагошко-методска књижевност има неколико по све ваљаних поседбних упутстава за поједине предмете основне школе. али не имађаше до сада таквог дела, које нам представља српску основну школу **у свој целини** њеној; а такво је дело било већ прека потреба како за приправнике, тако и за учитеље а још више за **наше свештенике и школске одборнике**, који имају са школом посла, а нису изучени стручњаци.

Ово је дело написано јасно и разумљиво, да ће га сваки читалац добро разумети моћи, а упознаје нас са цели српске основне школе, са главним начелима и са општим начином школске наставе, са особинама доброг школског реда и са средствима, како се те особине дају постићи и одржати, а такође и са особинама. које треба да су својствене сваком ваљаном срп. нар. учитељу. Затим нас упознаје са најнапреднијим и најбољим листовима појединих предмета основне школе, а на посетку ставља нам пред очи: „Слику добре школе“.

Ова је књига сад баш изашла из штампе, и ми је препоручујемо како госп. учитељима и учитељ. приправницима, тако и г. свештеницима и свима опима грађанима, који са школом посла имају или се за њу интересују.

На 10 књига дајемо једну на дар. Књижари добијају уобичајен рабат.

Панчево, 1. октобра.

Књижара браће Јовановића.

СРПСКА ЗОРА

илустрован лист за забаву и поуку.

ГОДИНА ТРЕЋА.

Изишла је из штампе X. свеска „Српске Зоре“ (свеска за октобар) са овим садржајем:

I. Текст.

1. **Јаша Игњатовић.** Вечити младожења. Роман. (Наставак.)
2. **Мајор Јован Стефановић, Виловски.** Црте из г. 1848 и 1849. год. ђенерал **Петар Бига.**
3. **Јован Симеоновић-Чокић.** Бели вео. (Песма.)
4. **М. Ђ. Милићевић.** Поварошила се . . . Прича из живота на селу. (Цела.)
5. **Др. Михаило Полит-Десанчић.** „Користан и шкодљив луксус.“ Црта из државне економије.
6. **Милан Јовановић.** Горе-доле по Напуљу. Писма посвећена Љубомиру П. Ненадовићу. VI. Напуљско тројство.
7. **Сахер-Мазох.** Марцела. (Новела.) Превео Сава Петровић. (Наставак.)
8. **Едвард Јелинек.** Слике из културног живота словенског (VII.)
9. **Слике из Црне Горе.** Ђердап.

ДОДАТАК:

Књижевни преглед. Прегледне белешке, (Новинарство. Просвета. Позориште. Лица. Умрли. Статистика. Ситнице.) Коњички скок. Огласи.

II. Слике.

Ђенерал Петар Бига. Цртао и резао Јулије Черни. — Слике из Црне Горе. Вирбазар. — Војена болница на Грахову. — Грахово. — Др. Јосиф Панчић. — Слике са доњег Дунава. Ђердап.

У идућој свесци изиће композиција г. Ј. Це-а. „Романца.“

Претплатна је цена листу:

На целу годину	6 фор.
На пола године	3 „
На четврт године	1 „ 50 нов.

Претплату ваља слати на потписану администрацију или на српске књижаре.

Администрација „Српске Зоре“
Wien, VII. Burggasse 24.

Овим јављам свима својима сродницима, пријатељима и познаницкма, да ћу своме незаборављеном мужу

ЂОРЂУ МИЈАТОВИЋУ

ДРУ МЕДИЦИНЕ

дати парастос у Пешти 2. новембра о. г. по нов. кал. у 11 сата пред подне у српској цркви.

У Пешти 26. октобра 1878.

Софија Мијатовић,
рођ. Мандић.

---

†

Доленотписани јављају овим у име своје као и своје деце свима пријатељима и познаницима тужну вест, да им се прељубљен брат, односно ујак, шогор и нећак

СТЕВА ДРАКУЛИЋ

дана 11. (23.) октобра о. год. у Опову напрасном смрћу у 44. години живота свога у вечност преселио.

Тело покојниково опојаће се по обреду православне цркве дана 13. (25.) окт. а по том предати матери земљи.

„Мир пепелу његовом,“

У Опову 12. (24.) октобра 1878.

Сестре:	Шогори:
Јелисавета Ристић.	Кузман Дранулић,
Каролина Николић,	ц. кр. пуковник у миру.
Теофана Бекић,	Јован Шербан,
Драгиња Шербан,	Алекса Станишић
Јулијана Дракулић.	ујак.
	Марија Станишић
	ујна.

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

Оставком учитеља Симе Крецуловог упражњено је званије учитељско у Кисачу. Плата учитељска у готовом новцу 108 фор. 30 н. а. вр. 20 пожунски мерова жита. 30 пожунски мерова кукуруза неокрљени. 30 квадрати орање земље Јароша. 2 хвата сламе и безплатан стан.

Избраном учитељу спада у дужност, поред наставе школске, при сваком богослужењу у цркви појати. Просилељи нека изволе своје молбенице местном школском одбору поднети.

У Кисачу 10. октобра 1878.

2—3 ОДБОР ШКОЛСКИ.

У НОВОСАДСКОЈ

ГРАЂАНСКОЈ ПИВАРИ

доле педписани, одпочињем гостионичку радњу, од **1. новембра по рим. 1878,** и умољавам како овдашњу тако и страну публику, да ме што у већем броју посјети и посјећује, а што се тиче добра јела и пића, то ћу бити у стању сваког госта задовољити. Издаваћу кост како у гостионици тако и онима што кући носе.

Са особитим поштовањем

Јован Кирјановић
гостионичар у новосадској грађанској пивари.

СТЕЧАЈ.

На једно упражњено учитељско место III. и IV-ог разреда у варошици Мокрину отвара се у смислу §. 58. школ. уредбе стечај; плата је учитељу годишње 442 ф. и 90 нов. а. вр.. слободан стан, састојећи се из две собе, кујном, чељадском собом, погрумом, шталом и шупом, поред којег има и кухињски врт; осим тога имаде учитељ 3 ланца орање земље, на коју има терет сносити, а огрева у слами имаде колко потроши; уједно имаде и припадајући део од прихода самрштине. —

Зато је дужан учитељ у смислу високе школ. уредбе учитељске дужности у школи обављати, а у цркви по смислу §. 17. и 18. лисципл. правила дужности певца обављати.

Рок стечају траје 6 недеља од дана ра писа стечаја, за које време имају конкуренти своје молбенице са сведоџбама подписаном школ одбору поднети. — Из седнице школ. одбора држане у Мокрину 6. октобра 1878.

МИША МАТЕЉИЋ, ЈЕРОЂАКОН И УПРАВИТЕЉ. 2—3 КРИСТОФОР ТРИФУНАЦ, парох и председник.

Галантеријска трговина

МИХ. Ж. ТОШИЋА

у Земуну

потребује једног шегрта. 1—1

Шпецерајска и мешовита трговина

МИЛОСАВА ПЛАВШИЋА

у Илоку

потребује једног шегрта из добре куће. 2—3

СТЕЧАЈ.

Поводом оставке господина Душана Петровића упражњено је учитељско звање у овом месту.

Годишња плата је: 110 фор. а. вр. у готовом новцу, 36 кибли чиста жита, 12 кибли кукуруза 4 ланца орање земље 2. хвата дрва 4 хвата сламе, слободан стан који се састоји из 2 собе, кујне, шпајза штале, са великом баштом.

Поред школских предавања, обвезан је учитељ и у цркви појати и децу у истом обучавати.

Сваки који ово упражњено учитељско мјесто получити жели, нека своје по закону инструиране молбенице до 24 ов. месеца овоместном шк. одбору поднесе.

У Иванди 5 октобра 1878.

МИША ПЕРИНАЦ перовођа. 2—3 ВАСА СТАНОЈЕВИЋ председник.

БАШ САД ФРИШКО ПРИСПЕЛО!

Ново слање и на овом времену особито препоручено

ОРИГ. ФЛАША 60 нов. а. вр. **Др. М. Коха** ОРИГ. ФЛАША 60 нов. а. вр.

УНИВЕРЗАЛНО ГОРКО ПИЋЕ

ОД СТОМАКА

које је састављено од најлековитијег биља и може се препоручити као изврсно ублажавајуће средство против слабости стомака, кад се нема апетита, против слабог сваривања и болести доњега тела, које отуд долазе, а већ је многим сведочбама припознато.

У ПАНЧЕВУ може се добити у оригиналним флашама по 60 нов. свагда код г. апотекара В. Х. ГРАФА.

Даље је у истој апотеци примљен нов и прави

сок од јеловине,

као најсигурније и најснажније природно средство против улога, ревматизма, слабости нервне, болести у крстима и ревматичне зубобоље по 40 н. — За тим апотекара

Албрехта Дитриха лек од прозебе,

којим се промрзотине натру, па их за цело нестане. Од тога флашица стаје 30 н.

Др. мед. ХОФМАНА

бели сируп од биља за груди

ненадмашан домаћи лек против боља у органима дисања, као: промуклости, слузавости, кашља и зацењивања кашљног, запаљења душника у флашама по 2 фор., 1 фор. и 50 н., свагда се може добити прави код апотекара В. Х. ГРАФА у Панчеву. 1—10

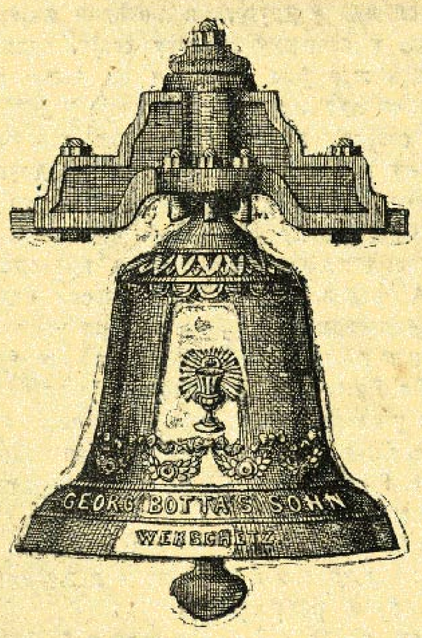

У ЗВОНОЛИВНИЦИ

ЂОРЂА пл. БОТА СИНА

У ВРШЦУ

израђује по старој и новој системи, са гвозденим, дрвеним крунама,

ХАРМОНИЧНО УДЕШЕНА ЗВОНА

по најумеренијој цени, са гаранцијом на више година.

Такође прима горња фирма 5—15

СТАРА ЗВОНА НА ПРЕЛИВАЊЕ

са исплатом на више година.

Одговорни уредник, др. Милан Ђорђевић, Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију.“ Срп. народна задружна штампарија.